

tického odboje v Evropě, v říjnu 1939 s premiérem E. Daladierem podepsal smlouvu o obnovení československé armády ve Francii. Jeho aktivity však narazily na Benešův odpor – v listopadu 1939 se sice stal členem Československého národního výboru, který založil E. Beneš, a v červenci 1940 byl jmenován ministrem československé exilové vlády v Londýně, ale spory obou politiků nadále přetrvávaly – šlo zejména o rozdílnou koncepci zahraniční politiky, organizaci československého zahraničního odboje, poválečné upořádání republiky a řešení slovenské otázky. V březnu 1942 byl Osuský zbaven všech funkcí a stáhl se do ústraní. V letech 1943–1945 přednášel dějiny diplomacie a mezinárodních vztahů na Oxfordu, 1945–1948 přednášel na univerzitě Colgate v Hamiltonu (USA). Po únoru 1948 se aktivně zapojil do práce v exilu, spolupracuje s některými členy Rady svobodného Československa a věnuje se publikační činnosti. Do ČSR se už nikdy nevrátil.¹⁴⁴ **Jako jeden z mála diplomatů má portrét a bustu v ženevském Paláci národů.**

V červnu 1920 se jeho podpis objevuje (společně s Benešovým) na trianonské mírové smlouvě (s Maďarskem) a on prohlásil: „*Keď som o trištvрте na päť dňa 4. júna 1920 pod zmluvu nesúcu meno 'Trianon' napísal svoje meno, vedel som, že podpisujem vyúčtovanie slovenského národa s bývalým Uhorskom, vyúčtovanie účtov popísaných od vrchu až dolu krvou, utrpením a biedou môjho národa. A také vyúčtovanie je večné*“.¹⁴⁵

K tomu podrobněji např. i: Juríček, J.: Štefan Osuský v československom zahraničnom odboji, Historický časopis 38, 1990, str. 321–330; Osuský, Š.: Memorandum, Historický zborník 14, 2004, č. 1, str. 132–145; Michálek, S.: Diplomat Štefan Osuský 1889–1973, Veda Vyd. SAV, Bratislava 1999; Kulík, J.-Němeček, J.: Osuský a Beneš po Mnichově (K nepublikované části paměti vyslance Štefana Osuského), Moderní dějiny 10, 2002, str. 293–312.

2.6 Československo a Mnichov 1938

Čechoslovakismus byl vykonstruovaným politickým ideálem, aby spojení Čechů a Slováků „převálcovalo“ početnou německou menšinu, která u nás zůstala po vzniku samostatného Československa v roce 1918.

Cestu ke Mnichovu postupně připravila politika českých, moravských a slezských Němců (tzn. sudetských) ve 20. a 30. letech minulého století. Sudetští Němci se snažili po vzniku ČSR připojit k německému Rakousku a s ním pak k Velkoněmecku ve vizi socialistické, buržoazní a liberální či

¹⁴⁴ Nápis na jeho náhrobním kameni (washingtonský hřbitov Oak Hill) zní: „Bude jako strom zasazený vodami řek, který přinese ovoce, až přijde jeho čas, a jeho list neuvadne.“

¹⁴⁵ Citováno z odkazu na: www.osobnosti.sk/index.php?os.

konzervativní. Nahrávala tomu i česká politika, ať již ve formě „uzavřeného“ německého území v pohraničí českých zemí nebo odstoupením německých krajů z nového československého státu. Vytvoření 4 sudetoněmeckých provincií koncem roku 1918 a srážky 4. 3. 1919 byly pak důsledkem dalšího nárůstu německého, ale i českého nacionálního radikalismu. Oficiální řečí se stala čeština a slovenština, slibovaná jazyková otázka nebyla řešena, stejně jako do praxe nebyly zavedeny proklamované 2–3 německé samosprávné kraje. K částečnému průlomu sice došlo v polovině 20. let, kdy do československé vlády v roce 1926 přišli dva němečtí ministři (v roce 1929 to potom byl i třetí), ale vlivem světové hospodářské krize byl vzájemný česko-německý poměr znovu deformován, vnitřně i mezinárodně – pohraničí převážně osídlené Němci bylo zasaženo krizí daleko více než české vnitrozemí (vysoká nezaměstnanost, krizí byl nejvíce zasažen spotřební průmysl v pohraničí apod.), po nástupu k moci začíná své aktivity projevovat ve vztahu k sudetským Němcům A. Hitler a nastupuje tolik nešťastná politika *appeasementu*¹⁴⁶ ze strany západních mocností.

K tomu podrobněji např. i: Ellinger, J.: Neville Chamberlain (Od usmiřování k válce: britská zahraniční politika, 1937–1940), Nakl. Lidové noviny, Praha 2009; Neville, P.: Hitler a appeasement (Britský pokus zabránit druhé světové válce), Vyd. Víkend, Libeň 2008.

Co se týče německých politických stran, tak v podstatě existovaly po vzniku ČSR tři silnější: Německá národní strana (*Deutsche Nationalpartei, DNP*), která pod vedením Lodgmana von Auen tvrdila, že Němci byli připojeni k ČSR proti své vůli, prohlašovala odtržení Němců všemi prostředky a v programu měla vytvoření jednotné strany pro všechny sudetské

¹⁴⁶ Zejména britská politika *appeasementu* byla v praxi např. realizována tzv. clivedenskou skupinou (Cliveden set, Cliveden-Clique, 1935–1939), což bylo pravicové seskupení britských konzervativních sil (politici, bankéři, průmyslníci, obchodníci, rejdaři, novináři, aristokracie) a bylo pojmenováno podle sídla, kde se tato skupina scházela – zámek Cliveden nedaleko Londýna (sídlo lady Astorové). Tato skupina otevřeně podporovala politiku Arthura Nevilla Chamberlaina a spolupracovala např. s pronacistickou organizací Anglo-German Fellowship (vznikla v září 1935 v Londýně, u jejího založení stál britský bankéř Ernest Tennant, který byl přítelem německého diplomata Joachima von Ribbentropa; v Německu v roce 1935 vznikla sesterská organizace Deutsch-Englische Gesellschaft). K prominentním členům této skupiny patřili např.: George Geoffrey Dawson (šéfredaktor londýnských Times), lord Philip Henry Kerr (1882–1940, britský politik a diplomat, 1939–40 velvyslanec v USA), lord Halifax, baron Robert Henry Brand (obchodník), Paul Drake, vévoda z Manchesteru, vikomt John A. Simon (1873–1954), politik Samuel Hoare (1880–1959, 1935 ministr zahraničí, 1936–1937 první lord Admirality, 1937–1939 ministr vnitra, 1940–1944 velvyslanec ve Španělsku), Kingsley Wood, Tom Jones, Ernest Brown. Poprvé o této clivedenské skupině psal v anglickém tisku žurnalista Claud Cockburn v komunistických novinách *The Week*.

Němce; Německá národně socialistická strana práce (*Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP*) – ta měla ve svém programu řadu bodů, které později uplatnil hitlerismus v Německu, spolu s vlivem na mládež a dělnictvo v městech, jejich činnost byla pro irendentistickou politiku v roce 1933 úředně zakázána; a Německá sociálně demokratická strana dělnická (*Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei, DSDAP*). Kromě nich to byly i strany menší, jako např. Německá živnostenská strana, Svaz zemědělců, Německé pracovní a volební společenství, Německá demokratická svobodomyšlná strana. V roce 1933 vznikla z popudu K. Henleina¹⁴⁷ Sudetoněmecká vlastenecká fronta (*Sudetendeutsche Heimatsfront, SHF*), která se hlásila k „německému kulturnímu a osudovému společenství“, vystupovala loajálně vůči ČSR a k dodržování demokratických principů. Místopředsedou strany se stal K. H. Frank. Od léta 1934 přichází bohatá finanční pomoc z Německa. 6. 10. 1934 K. Henlein veřejně odsoudil fašismus, nacismus, panslavismus, pangermanismus, restauraci Habsburků a vyslovil se pro jednotu ČSR. 21. 10. 1934 na sjezdu SHF v České Lípě se zase vyslovil pro republikánskou formu státu, odmítl italský fašismus a německý nacismus a proklamoval, že SHF nemá zájem o revizi hranic. V dubnu 1935 byla SHF přejmenována na Sudetoněmeckou stranu (*Sudetendeutsche Partei, SdP*),¹⁴⁸ protože české úřady ji pod starým názvem odmítly registrovat do parlamentních voleb v květnu 1935 – po těchto volbách se stala druhou nejsilnější stranou v Národním shromáždění (reprezentovala 2/3 hlasů německých občanů ČSR; 44 poslanců a 23 senátorů).

K. Henlein si postupně získal podporu nacistického vedení (s A. Hitlerem se poprvé osobně setkal v srpnu 1935) a díky kontaktům na západní politické kruhy dosáhl mezinárodní diskuse nad sudetoněmeckou otázkou (např. v prosinci 1935 přednášel v londýnském královském institutu). 13. 11. 1936 jednali v Praze s prezidentem E. Benešem neoficiální Hitlerovi zmocněnci – hrabě M. K. Trauttmannsdorf a prof. Albrecht Georg Hau-

¹⁴⁷ Konrád Ernst Eduard Henlein (1898 – 10. 5. 1945, v americkém zajetí v Plzni, když zjistil, že je považován za válečného zajatce a Američané s ním nechtějí jednat, spáchal raději sebevraždu – podřezal si žíly sklem z rozbitých brýlí).

¹⁴⁸ SdP byla vybudována na tzv. vůdcovském principu, na ideologii národního společenství (Volksgemeinschaft) a s tím souvisejícím sudetoněmeckým prostorem (Sudetendeutscher Volksraum). První formulované požadavky SdP byly podány v Národním shromáždění koncem dubna 1937 (např. ochrana národních práv vytvořením veřejnoprávních svazů z jednotlivých národů; zavedení národnostních katastrů; uskutečnění národnostní rovnoprávnosti ve všech odvětvích veřejné správy; ručení za škody, způsobené státními orgány při výkonu úřední činnosti). Po anšlusu Rakouska došlo ke splynutí všech německých politických stran s SdP, kromě velmi oslabené sociálnědemokratické strany.

shofer (1903–1945) o případném návrhu na uzavření dvoustranné spojecké smlouvy, která se svým obsahem nápadně podobala německo-polské smlouvě o neútočení z roku 1934. Druhá schůzka v téže věci ještě proběhla 18. 12. 1936. Obě schůzky byly realizovány údajně mimo kompetence německého ministerstva zahraničí, tedy vládních orgánů, takže se dokonce spekulovalo, že za touto tajnou sondážní misí stála vládnoucí NSDAP. Nedošlo k žádným konkrétním výsledkům a další jednání byla počátkem roku 1937 z německé strany důrazně přerušena (v březnu 1937 německý ministr zahraničí K. von Neurath sdělil našemu vyslanci v Berlíně V. Mastnému, že je vyloučena možnost „paktu o neútočení nebo garančního paktu, pokud pražská vláda nepřeruší své spojení s Ruskem a dokud nenastane zásadní změna v zacházení se sudetskými Němci“.¹⁴⁹ V listopadu 1937 během jednání A. Hitlera s britským politikem, a pozdějším ministrem zahraničí lordem Edwardem Frederickem Halifaxem (1881–1959)¹⁵⁰ v Obersalzbergu došlo k rozšíření britsko-německé spolupráce a sjednocení názorů v otázce změn evropského uspořádání (existují čtyři evropské mocnosti – V. Británie, Francie, Německo a Itálie), které se mají dotknout Gdaňska, Rakouska a Československa. V důsledku těchto rozhovorů se ve dnech 28.–30. 11. 1937 v Londýně uskutečnila tajná britsko-francouzská konference, která přinesla uzavření oboustranné dohody o dalším nevměšování se do mezinárodních sporů a konfliktů v Evropě (Španělsko, Rakousko, Československo). 23. 11. 1937 v americkém Bostonu došlo k jednání německých diplomatů (generální konzul v Bostonu baron Kurt von Tippleskirch a generální konzul v San Franciscu Manfred Freiherr von Killinger) s americkými kongresmany, vůdci politických organizací a průmyslníky (koncerny Dupont, General Motors apod.), kde byla řešena další finanční a hospodářská pomoc německému průmyslu a např. i otázka znovurozdělení světa (zájem Německa o Evropu a USA o Asii).

V dubnu 1938 předložila SdP československé vládě ultimátum ve formě tzv. *karlovarských požadavků*¹⁵¹, které zazněly na sjezdu této strany

¹⁴⁹ Klimek, A. – Kubů, E.: Československá zahraniční politika 1918–1938 (Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů), Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1995, str. 83.

¹⁵⁰ Lord Halifax byl např. v letech 1921–1922 zástupcem ministra pro kolonie, v letech 1924–1925 ministrem zemědělství a rybolovu, v letech 1926–1931 vicekrálem a generálním guvernérem Indie, 1938–1940 ministrem zahraničí, 1940–1946 velvyslancem v USA; 1935–1938 a v roce 1940 byl leaderem Sněmovny lordů, v letech 1933–1959 čestným rektorem univerzity v Oxfordu.

¹⁵¹ Byl to konkrétně souhrn tří ideových předpokladů (1. revize mylného českého historického mýtu; 2. revize názoru, že úkolem českého lidu je být slovanskou hrází proti německé-

v Karlových Varech. V září 1938 SdP otevřeně vystoupila s požadavkem připojení těchto oblastí k nacistickému Německu. Dne 12. 9. 1938 SdP zorganizovala v pohraničí ozbrojené povstání německého obyvatelstva, které bylo pražskou vládou potlačeno (v pohraničí bylo vyhlášeno stanné právo a na vedoucí představitele SdP byly vydány zatykače, oni uprchli do Německa a vrátili se až po mnichovské dohodě) a SdP byla 16. 9. 1938 úředně rozpuštěna. 17. 9. 1938 došlo k založení Sudetoněmeckého dobrovolnického sboru SFK (*Sudetendeutsches Freikorps*) o síle asi 40 000 mužů (poradci byli z německého Wehrmachtu a SA), který začal přepadat v československém pohraničí celnice a policejní stanice (henleinovští ordneři a turneři) a noc z 19. na 20. 9. 1938 je často považována za den válečného stavu mezi ČSR a Německem. Po Mnichovu 1938 se SdP dne 5. 11. 1938 oficiálně sloučila s NSDAP.

Karlovarské požadavky v duchu hitlerovských plánů směřovaly k rozbití územní celistvosti a k postupné likvidaci státní svrchovanosti ČSR. I když je Praha odmítla, s představiteli SdP o nich vyjednávala až do poloviny září 1938 (tzv. čtyři plány). Československá vláda vypracovala v létě 1938 návrh tzv. **národnostního statutu**, což měl být zákon o 13 kapitolách a měl sloužit za podklad národnostního vyrovnání v ČSR. SdP tuto konstrukci odmítla, její kritika byla publikována v brožůře „*Das Nationalitätenstatut-eine Lösung des Nationalitätenproblems?*“, SdP přišla se svým vlastním protinávřhem, na jehož základě československá vláda vypracovala novou národnostní předlohu 9. 9. 1938. I když SdP návrh přijala za základ nových politických jednání, ta byla přerušena a celkový vývoj událostí v ČSR směřoval k mezinárodnímu rozhodnutí do Mnichova. K. Henlein byl v říjnu

mu tzv. Drang nach Osten; 3. revize zahraniční politiky ve smyslu Německu přátelském) a osmi požadavků (1. úplná rovnoprávnost a rovnost německé skupiny národní s čsl. lidem; 2. uznání sudetoněmecké skupiny za právní osobnost k ochraně rovnoprávného postavení ve státě; 3. uznání německého osidlovacího území; 4. vybudování německé samosprávy v něm. území pro všechny obory veřejného života; 5. ochranná opatření pro ony státní příslušníky, kteří žijí mimo uzavřené území svého národa; 6. odstranění všeho bezpráví, které bylo učiněno sudetským Němcům od roku 1918 a náprava škod, které tímto bezprávím vznikly; 7. v německém území němečtí zaměstnanci; 8. úplná svoboda příznání k něm. národu a k něm. světovému názoru). Karlovarské požadavky SdP se projevil i do memoranda ze 7. 6. 1938, které předložila SdP čsl. vládě, a kde byla žádána přestavba státní ve smyslu regionální decentralizace podle národnostních území. Každému národu měl být k volnému ovládní ponechán ten úsek státního území, který mu je přírodou svěřen (u Němců měly být navíc napraveny škody, způsobené jim od roku 1918). Společnými věcmi měly být pouze finance, obrana a zahraniční politika, prezident republiky a Národní shromáždění, vše ostatní se mělo přenést na jednotlivé národy a jejich sněmy (v čele měl být předseda národa).

1938 jmenován říšským komisařem pro obsazená pohraniční území Čech a Moravy, v březnu – dubnu 1939 byl šéfem civilní správy v Protektorátu Čechy a Morava, v letech 1939–1945 říšským místodržícím v tzv. Sude-tech¹⁵². Snahou sudetských Němců bylo ukázat, že se z ČSR nelze na ničem dohodnout a problém Sudet bude nutno řešit na mezinárodním fóru.

K tomu podrobněji např. i: Jaworski, R.: Historické argumenty v sudetoněmeckém nacionálním boji v letech 1918 – 1938, Český časopis historický 88, 1990, č. 6, str. 898–908; Novák, O.: Henleinovci proti Československu (Z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933–1938), Naše vojsko, Praha 1987; Dejmek, J.: Nacistická třetí říše a československá diplomacie 1933–1938, Moderní dějiny 5, 1997, str. 119–148; Šepták, M.: Jednání československé diplomacie s Německem v letech 1936–1937, Historický obzor 17, 2006, č. 1–2, str. 31–41; Heranová, M.: Diplomatická jednání před Mnichovskou konferencí 1938, Historický obzor 17, 2006, č. 3–4, str. 87–93; Lukeš, I.: Československo mezi Stalinem a Hitlerem (Benešova cesta k Mnichovu), Prostor, Praha 1999; Beneš, E.: Evropská krize 1938, Společnost Edvarda Beneše, Praha 2003; Beneš, E.: Projevy-články-rozhovory (1935–1938), Masarykův ústav AV ČR, Praha 2006; Smetáček, Z.: Od Mnichova k válce, Práce, Praha 1945.

7. 5. 1938 vznikla britsko-francouzská diplomatická výzva čl. vládě, aby přijala Henleinovy požadavky, jinak západ nedává žádné záruky pomoci čl. straně (opět typický příklad *appeasementu*). V květnu 1938 vypukla květnová vládní krize, během níž SdP přerušila jednání s vládou a A. Hitler stupňuje své útoky proti ČSR (vzniká plán útoku proti ČSR „*Fall grün*“), 20.–21. 5. 1938 byla vyhlášena částečná mobilizace čl. armády (čtyřtýdenní cvičení jednoho ročníku mobilizovaných záložáků). V květnových obecních volbách v pohraničí volilo SdP 90 % sudetských Němců. Prezident E. Beneš stále důvěřuje ve spojení s Francií, podložené pomocí ze strany SSSR, a vylučuje tak izolovanou válku s Německem (sami bychom se těžko mohli ubránit). A. Hitler svými projevy dále útočí proti ČSR, výrazným se stal jeho projev 12. 9. 1938 na sjezdu NSDAP v Norimberku (že ochrání své soukmenovce, ČSR označil za snůšku komunismu a husitství).

Mezinárodním zprostředkovatelem sporu mezi ČSR a Německem o území Sudet se stává V. Británie (aby v duchu politiky *appeasementu* zachránila světový mír): proběhla dvě jednání mezi britským premiérem A. N. Chamberlainem a A. Hitlerem – 15. 9. 1938 v Berchtesgadenu (Hitler požaduje po ČSR odstoupení pohraničních oblastí, v nichž žije více než 50 % Němců), Chamberlain souhlasil, ale nechával si manévrovací prostor pro konzultace s britskou a francouzskou vládou; 19. 9. 1938 britská a francouzská vláda navrhl y čl. vládě, aby odstoupila pohraniční oblasti s více

¹⁵² Odstoupené území Sudet bylo prostorově vymezeno od Moravské Ostravy a končilo u Domažlic; sídlem župního vůdce a říšského místodržícího byl Liberec (Reichenberg) a župa se dělila na tři vládní obvody: Cheb (Eger), Ústí nad Labem (Aussig) a Opava (Troppau).

než 50 % německých obyvatel, což čsl. vláda 20. 9. 1938 odmítla, dalším výsledkem následně bylo společné britsko-francouzské ultimátum vládě ČSR, která je 21. 9. 1938 přijala. 22.–24. 9. 1938 proběhla ještě druhá schůzka obou politiků v Bad Godesbergu, na níž A. Hitler své požadavky ještě více stupňoval, např. předložil memorandum o odstoupení pohraničí – se splněním do 1. 10. 1938 (včetně odsunu čsl. vojenských jednotek, policie, četnictva a finanční stráže a jejich nahrazení německými vojsky), žádal územní nároky ve prospěch Polska a Maďarska. Spojenci dovolili Praze mobilizovat a tak reakcí čsl. strany bylo vyhlášení úplné mobilizace 23. 9. 1938¹⁵³ a odhodlání bránit se německému útoku, 25. 9. 1938 čsl. vláda godesberské memorandum odmítla (i když se jednalo o už jednou odmítnuté a jednou přijaté požadavky na odstoupení území) a Německo vyhlásilo mobilizaci své armády 26. 9. 1938. Francie a V. Británie cítí ohrožení appeasementu, vedou s vládou ČSR intenzivní diplomatická jednání podložená různými nátlakovými metodami a naši západní spojenci hledají jinou cestu k dorozumění s A. Hitlerem. Tou cestou se nakonec stává mezinárodní konference v Mnichově.

Ještě před mnichovskou konferencí oba státy řešily otázku společných hranic, a to podepsáním smlouvy mezi Republikou československou a Říší německou o úpravě hraničních poměrů v Berlíně 12. 11. 1937, nedílnou součástí smlouvy se stalo i vyhotovené hraniční mapové dílo z let 1928–1934; Smlouva však již v důsledku mnichovské dohody nebyla ratifikována a nevstoupila v platnost. K dílčí úpravě státních hranic a vzájemném vyrovnání oddělených ploch o rozloze 108 ha došlo podepsáním smlouvy mezi Republikou československou a Říší německou o hraničních tocích v saském a bavorském úseku hranic a o výměně částí území na hranicích, 27. 9. 1935 v Bad Elster.

Výzva vedení Sudetoněmecké strany k utvoření sudetoněmeckého Freikorpsu – AŠ, 17. 9. 1938¹⁵⁴

Sudetští Němci, prvního října 1933 vyzval Konrad Henlein sudetské Němce k vytvoření sudetoněmecké Heimatfronty v poctivé snaze zajistit Němcům v českém státě životní práva cestou vyrovnání s českým národem. Tuto snahu projevovali sudetští Němci průkazně po dobu pěti let. Dnes musíme konstatovat, že veškeré úsilí o vyrovnání cestou klidné práce

¹⁵³ Během týdne dosáhly stavy naší branné moci počtu 43 454 důstojníků, 8 699 rotmistrů, 7 005 dělesloužících poddůstojníků a 1 064 395 příslušníků mužstva. Z celkového počtu 126 500 vojáků, kteří neuposlechli mobilizačního rozkazu, připadlo na Němce asi 100 000. V září 1938 tak pouze SSSR, Německo, Japonsko, Itálie a Francie měly pozemní vojska silnější než ČSR.

¹⁵⁴ Beneš, E.: Mnichovské dny (Paměti), Svoboda, Praha 1968, s. 500–501.

ztroskotalo na nesmiřitelném vyhlazovacím úsilí českých držitelů moci. Zatímco jsme se my snažili posilovat mezi sudetskými Němci ochotu ke spožití, na české straně se plánovitě rozměcovala nenávisť proti všemu německému. Zatímco dále pražská vláda svými projevy, sliby a jednáním svatouškovsky předstírala ochotu k dohodě, vystupňovaly české strany bezuzdný šovinismus českého lidu, zatímco se pražská vláda snažila promyšleně oklamat světovou veřejnost svými projevy, sliby a bezvýznamnými ústupky, byl zároveň veden urputný a bezohledný vyhlazovací boj proti nečeským národům všemi státními prostředky, v němž pak pokračovaly orgány téže vlády a jí cílevědomě podporované české bojové svazy.

V posledních týdnech odhodili čeští držitelé moci svou masku. Pražská vláda již vůči bolševicko-husitským žvlům není pánem situace. Dokonce i v této chvíli obelhává a (klame) pan Beneš svůj národ o skutečné situaci. Je příliš zbabělý, aby před českými rolníky a dělníky přiznal zhroucení své politiky. Svou poslední naději upírá na evropskou katastrofu. Ač si je vědom následků, žene bolševicko-husitské hordy v uniformách a v podobě české soldatesky plné nenávisť proti bezbranným sudetským Němcům. Nezměrné utrpení postihlo naši sudetoněmeckou vlast. Deset tisíc našich krajanů, kteří se ničeho nedopustili a pouze se hlásili ke svému národu, museli prchnout za hranice, aby unikli záhubě anebo odvěčení jako bezbranná rukojmí. Milióny jich však jsou vydány napospas cizím násilí. Jsme ve stavu nehlubší tísně. Jestliže se nyní chápeme zbraní a zřizujeme sudetoněmecký Freikorps, pak tím pouze uplatňujeme pro sebe právo na sebeobranu národů, užívané za všech dob.

2.6.1 *Runcimanova mise v ČSR*

Lord Walter Runciman of Doxford (1870 – 1949), britský konzervativní politik a loďařský magnát, který proslul svými proněmeckými sympatiemi, v červenci 1938 na přání Chamberlainovy vlády a se souhlasem vlády ČSR přebírá úkol vyšetřovatele a zprostředkovatele při urovnání národnostních sporů v ČSR. Do ČSR přijíždí počátkem srpna 1938¹⁵⁵ (prezident E. Beneš ho přijal na Pražském hradě 4. 8. 1938) a misi zde vykonával do 16. 9. 1938. Britské vládě o svém šetření podal zprávu, která byla následně využita V. Británií a Francií, když 19. 9. 1938 oba státy předložily čsl. vládě svůj požadavek o odstoupení Sudet Německu. Ve dvou dopisech stejného znění 21. 9. 1938 (pro A. N. Chamberlaina a E. Beneše) lord Runciman konstatoval celkem příznivé postavení německé menšiny v ČSR a odpovědnost ně-

¹⁵⁵ Lord a lady Runcimanovi (Hilda Runciman – Stevenson) vystoupili z vlaku na Wilsonově nádraží v Praze dne 3. 8. 1938 krátce před třetí hodinou odpolední. Britský vyslanec v ČSR Basil Cochran-Newton (v úřadu byl od března 1937 do srpna 1940) si prosadil, aby slavnostnímu uvítání na nádraží byli přítomni i zástupci SdP Ernst Kundt a Wilhelm Sebekowsky. Jménem čs. prezidenta byli přivítáni vedoucím diplomatického protokolu Jaromírem Smutným (pozdější předseda Kanceláře prezidenta republiky v letech 1940 – 1948, a v letech 1950 – 1964 ředitel Ústavu dr. E. Beneše pro hospodářské a sociální dějiny v Londýně, kam po únoru 1948 emigroval; na činnost tohoto Ústavu v roce 1990 navázala v Praze Společnost Edvarda Beneše). Členové britské mise byli ubytováni v pražském hotelu Alcron a kromě hlavního vyjednavče lorda Runcimana a Franka Ashton-Gwatkina tuto misi dále tvořili: R. J. Stopford, konzul Ian Henderson a Geoffrey Kelsall Peto (bývalý člen parlamentu, a v této misi uváděný jako tajemník lorda Runcimana).

mecké strany za nezdar jednání o dalším národnostním vyrovnání; na druhou stranu však radil k tomu, aby vzhledem k přáním sudetských Němců a k napjaté politické situaci byly německé kraje ČSR postoupeny Německu.

Cestovní výlohy této mise hradila britská vláda. Ačkoliv v jejím čele stál lord Runciman, de facto byla řízená proněmeckým diplomatem **Frankem Trelawny Arthurem Ashton-Gwatkinem** (1889–1976, bývalým atašé vyslanectví v Tokiu a Moskvě). Před touto misí o Sudetech již v květnu 1938 v Praze jednal britský diplomat W. Strang. Pro spolupráci s Runcimanovou misí utvořila SdP jednak politický štáb pod vedením K. H. Franka a taktéž společenský štáb pod vedením knížete Oldřicha Kinského.¹⁵⁶ První oficiální jednogodinová rozmluva mezi Runcimanovou misí a SdP se konala 4. 8. 1938, další rozhovory potom 11. 8., snad nejvýznamnějšími byla jednání s K. Henleinem na Červeném Hrádku 18. a 28. 8. 1938, 1. 9. 1938 byl na popud mise K. Henlein vyslán k Hitlerovi do Berghofu.

V první polovině srpna 1938 pobývala u nás ještě jedna vzácná exotická návštěva z Indie (leč neoficiální), indický politik **Džaváharlál Nehru s dcerou Indírou**¹⁵⁷ (tehdy byla ještě studentkou na Oxfordu) a osobním tajemníkem. Nejdříve se v Praze setkal se svým přítelem Vlado Clementi-sem a s předsedou německé sociální demokracie v Československu Wenzelem Jakschem. V doprovodu poslance W. Jaksche navštívil D. Nehru české pohraničí – např. Litoměřice, Ústí nad Labem, Liberec a Děčín. Po návratu z Československa napsal D. Nehru ve Velké Británii řadu článků na obranu československé demokracie.

K tomu podrobněji např. i: Dejmek, J.: Britská diplomacie, Československo a Sudetoněmecká strana, Moderní dějiny 9, 2001, str. 161–236; Dejmek, J.: Nenaplněné naděje (Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově 1918–1938), Karolinum, Praha 2003; Dejmek, J.: Britský appeasement: bilance půlstoletí trvající historiografické diskuse, Český časopis historický 98, 2000, č. 1, str. 130–142; Velecká, H.: Agónie appeasementu (Britská politika a rozbití Československa 14. 3.–31. 8. 1939), Český

¹⁵⁶ Členy tohoto společenského štábu byli i princ Hohenlohe z Červeného Hrádku, bývalý rakousko-uherský diplomat Clary-Altringen z Teplíc, hrabě Ledebour z Kostomlat (majitel skoro celého Česko-saského Švýcarska), hrabě Khuen z Moravy. Prvnímu setkání s lordem Runcimanem byli přítomni také Zdeněk Kinský a někteří Schwarzenbergové. 13. 8. 1938 na pozvání Kinského pobýval lord Runciman na lesním záměčku Na Tokáni u České Kamenice.

¹⁵⁷ Indíra Gándhíová (1917–1984) získala vysokoškolské vzdělání v oboru politických a hospodářských věd ve Švýcarsku, na Oxfordu a v Indii. V roce 1938 vstoupila do politické strany Indický národní kongres, v letech 1964–1966 byla ministryní informací a rozhlasu, 1966–1977 a 1980–84 byla předsedkyní vlády Indie. V roce 1984 zemřela na následky atentátu, který provedli sikhští extrémisté z její osobní stráže.

časopis historický 99, 2001, č. 4, str. 788 – 822; Richter, K.: *Mnichov očima Édouarda Daladiera, Přísně tajné* č. 2/2010, *Pražská vydavatelská společnost, Praha*, str. 67 – 88.

*Pokud se oprostíme od politického podtextu tehdejší doby, lze k dalšímu studiu problematiky Mnichova 1938 např. využít publikace: Mnichov v dokumentech I, II, Státní nakladatelství politické literatury Praha 1958; Lvová, M.: Mnichov a Edvard Beneš, Svoboda, Praha 1968, popř. publikaci Dokumenty moderní doby (Státní ústřední archiv v Praze s Archivem ÚV KSČ), Svoboda Praha 1978. Z doby novější např. Vaughan, D.: *Boj o vlny. Rozhlas v mnichovské krizi*, Vyd. Radioservis a Cook Communications Praha, 2008; Dejmek, J.: *Z telefonických rozhovorů prezidenta Edvarda Beneše s československými vyslanci v Londýně a Paříži v září 1938*, *Moderní dějiny* 10, 2002, str. 271 – 291; Gajan, K.: *Dr. Edvard Beneš a Mnichov, Historie a vojenství* 39, 1990, č. 6, str. 83 – 97; Olivová, V.: *Zápas o Československo (říjen 1937 – září 1939)*, H & H, Jinočany 1992.*

2.6.2 Mnichovská konference

Uzavření mnichovské dohody předcházela několikaměsíční rozsáhlá kampaň nacistického Německa a jeho páté kolony v ČSR – Henleinovy SdP. Tato dohoda byla rovněž dílem britsko-francouzské politiky *appeasementu*¹⁵⁸, pokračující v úsilí o uzavření dohody s Německem, kdy tato krátkozraká aktivita, podpořená Itálií a diplomatickou iniciativou USA, vedla nakonec ke konferenci šéfů vlád a ministrů zahraničí V. Británie, Francie, Německa a Itálie, uskutečněné **ve dnech 29.–30. 9. 1938 v Mnichově**, a následně ke zde přijaté dohodě. Samotná jednání mnichovské konference probíhala ve třech zasedáních. Během prvního (14.45–15.00 hodin) byly projednány formální otázky; během druhého zasedání konference (16.30–21.00 hodin) účastníci konference projednávali vlastní návrh dohody o odstupuovaném území ČSR; poslední třetí zasedání skončilo po půlnoci schválením konečné formulace textu dohody a společným podpisem mnichovské dohody.

Zástupci ČSR nebyli k vlastnímu jednání přizváni (na výsledek jednání konference čekali dva naši diplomaté – V. Mastný a H. Masařík – v mnichovském hotelu Regina, každý z nich v jiném poschodí hotelu a před jejich pokoji hlídkovali příslušníci gestapa).

Mnichovská dohoda, uzavřená bez účasti ČSR, byla mezinárodním dik-tátem požadujícím odstoupení pohraničních území ČSR Německu v době od 1.–10. 10. 1938 a vyřešení tzv. problému polské a maďarské menšiny do 3 měsíců. Nové hranice ČSR měly být signatáři mnichovské dohody garantovány – činností mezinárodní komise, mělo vzniknout mezinárodní vojsko pro kontrolu plánovaného plebiscitu ve sporných oblastech. Mezi-

¹⁵⁸ Po uzavření mnichovské dohody byla A. Hitlerem a A. N. Chamberlainem sjednána britsko-německá deklarace s prohlášením, že V. Británie a Německo nebudou již nikdy vést proti sobě válku.

národní komise na svém jednání 13. 10. 1938 přijala usnesení, že se plebiscit na sporných územích konat nebude; poslední zasedání této komise se konalo 21. 11. 1938 (potom se již nikdy z iniciativy Německa nesešla).

Mnichovská dohoda se stala přípravnou půdou pro likvidaci zbytku ČSR v březnu 1939, všechny poskytované záruky se již za půl roku ukázaly jako bezvýznamné. Mnichovská dohoda byla v roce 1942 V. Británií prohlášena za neplatnou od 14. 3. 1939; Francií (Francouzský národní výbor v čele s generálem de Gaullem 1939 a prozatímní francouzská vláda 1944); Itálií v roce 1944, NDR v roce 1950 a SRN v roce 1973 byla mnichovská dohoda prohlášena za neplatnou od samého počátku.

Lidový komisař zahraničních věcí vlády SSSR Maxim M. Litvinov¹⁵⁹ pronesl dne 23. 9. 1938 na půdě Společnosti národů v Ženevě svůj projev o postoji SSSR k československému problému se sudetskými Němci v souvislosti s předmnichovskými jednáními.¹⁶⁰

Po prohlášení, které jsem učinil na shromáždění o postoji své vlády k československému problému, jsem slyšel takové názory: Proto, že sovětská vláda podmínila svou pomoc Československu poskytnutím ze strany Francie, padá prý na ni stejná vina za porušení smlouvy o vzájemné pomoci, která jí váže s Československem. Ti, kteří hlásají tuto tezi, otevřeně ignorují nebo se snaží ignorovat to, že smlouva francouzsko-sovětská a smlouva sovětsko-československá o vzájemné pomoci byly výsledkem jednání, které mělo vést k vytvoření regionálního paktu o vzájemné pomoci, jehož by se účastnily Německo a Polsko, paktu, který byl založen na principu kolektivní pomoci. Když tyto dvě země odmítly účast, daly Francie a Československo přednost uzavření dvou dvoustranných smluv místo jedné smlouvy sovětsko-francouzsko-československé.

Navíc to byla sama československá vláda, která v této době trvala na tom, aby vzájemná pomoc sovětsko-československá byla podmíněna pomocí Francie.

Sovětská vláda tedy nemá závazky k Československu v případě, že by Francie zůstala indiferentní k útoku proti Československu. Za těchto podmínek může sovětská vláda přijít na pomoc Československu jedině z vlastního dobrovolného rozhodnutí nebo z rozhodnutí Společnosti národů; nikdo však nemůže tvrdit, že tato pomoc byla povinností; vskutku československá vláda nepoložila nejen z důvodů formálních, ale i praktických otázku sovětské pomoci nezávislé na pomoci francouzské. Když československá vláda přijala anglo-německo-francouzské ultimátum, dotázala se vlády Svazu sovětských socialistických republik, jaký bude její postoj; jinými slovy, chtěla vědět, zda sovětská vláda se považuje i nadále vázána sovětsko-československou smlouvou, kdyby Německo snad přišlo s novými požadavky, kdyby ztroskotala anglo-německá vyjednávání a kdyby se Československo rozhodlo hájit své hranice ozbrojenou mocí. Tento nový dotaz byl zcela pochopitelný, poněvadž ultimátum přijaté Československem mohlo mít za následek případné vypovězení sovětsko-československé smlouvy,

¹⁵⁹ M. M. Litvinov (1876–1951), vlastním jménem Meir Henoch Mojsejevič Vallach-Finkelstein, pocházel z bohaté židovské rodiny žijící v Bialystoku, byl lidovým komisařem zahraničních věcí v letech 1930–1939.

¹⁶⁰ Odkaz na: Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a a slovenského lidu 1938–1945, I. díl, 2. svazek, 2. sešit, Praha 1982, str. 16.

a proto sovětská vláda měla bezpochyby morální právo tuto smlouvu vypovědět. Přesto však sovětská vláda, která ze své strany nehledá žádnou záminku jak se vyhnout splnění svých závazků, odpověděla do Prahy, že v případě, že Francie poskytne pomoc za podmínek, které jsou uvedeny v československém požadavku, vstoupí sovětsko-československá smlouva v platnost.

30. 9. 1938 ministr zahraničí ČSR K. Krofta po dopolední poradě vlády oznámil ve společném slyšení francouzskému, britskému a italskému vyslanci¹⁶¹, že ČSR přijímá obsah mnichovské dohody, 5. 10. 1938 abdikoval prezident ČSR E. Beneš (22. 10. 1938 jako soukromá osoba odchází do emigrace – V. Británie, USA), 30. 10. 1938 je novým prezidentem zvolen E. Hácha. Nastalo období tzv. „**druhé republiky**“, které se vyznačovalo úpadkem demokracie (změna v systému politických stran, zákaz KSČ, cenzura, v prosinci 1938 byl vydán zmocňovací zákon – omezení pravomoci parlamentu ve prospěch vlády a prezidenta, vláda a prezident mohou přijímat, měnit a rušit zákony, včetně ústavy), fašizací společnosti a proněmeckou politikou.

Co se týče hodnocení platnosti či neplatnosti mnichovské dohody, k tomu lze uvést tolik: k argumentům svědčícím pro neplatnost této mezinárodní smlouvy patří: nepřítomnost čl. zástupce (tento nedostatek nemohla konvalidovat ani pozdější akceptace vládou); dohoda byla přijata pod nátlakem a pohrůzkou použití síly (locarnské dohody, Briand-Kelloggův pakt a československo-německá arbitrážní smlouva z roku 1925 výslovně zakazovaly řešit sporné otázky silou nebo její hrozbou); podvodné jednání ze strany Německa – již v okamžiku podpisu bylo Německo rozhodnuto, že mnichovská dohoda nebude dodržena, chyběla tudíž vážná a opravdová vůle dostát přijatým závazkům. Z hlediska čl. právního řádu bylo přijetí mnichovské dohody ve zjevném rozporu s ústavou ČSR (§ 3 odst. 1, § 64 odst.1, bod 1, resp. čl. I. uvozovacího zákona), podle těchto ustanovení bylo možno území republiky měnit pouze ústavním zákonem, který však nebyl nikdy přijat – o mnichovském diktátu rozhodla pouze vláda. A podle norem mezinárodního práva nemůže být stát vázán takovým právním aktem, který učinil státní orgán porušující svoji ústavní kompetenci (nebyly splněny ústavní požadavky).

Dodatkový protokol (annex č. I) k mnichovské dohodě pak výslovně stanovil, že

¹⁶¹ Současně to byl i zasláný telegram československému vyslanectví v Londýně a Paříži, kde sděloval: „Upozorněte vládu, hlavní štáb, že mnichovským rozhodnutím nás přinutili vydat pevnosti neporušené a vyzbrojené. Upozorněte, že se svým rozhodnutím tudíž postarali o další vyzbrojení Hitlera proti sobě, neboť v pevnostech, které jsme přinuceni vydat do 10. října, je za dvě miliardy kanónů, kulometů a munice.“ In.: Olivová, V., Kvaček, R.: Dějiny Československa IV, SPN Praha, 1967, str. 326.

1. „vláda Jeho Veličenstva ve Spojeném království a vláda francouzská uzavřely výše uvedenou dohodu (mnichovskou) s tím, že se přidržují nabídky obsažené v bodě 6 franko-britských návrhů z 19. září 1938, týkající se mezinárodní garancie nových hranic československého státu proti každému nevyprovokovanému útoku“, a že
2. „jakmile bude urovnána otázka menšin polské a maďarské, také Německo a Itálie dají se své strany Československu záruku“.¹⁶²

2.6.3 Územní ztráty ČSR po Mnichovu 1938

K největším územním ztrátám došlo samozřejmě po přijetí mnichovské dohody: nebyl sice přesně specifikován rozsah území, které měla ČSR po Mnichovu postoupit Německu, ale podle přiložené mapy existovala **čtyři pásma** (ta byla obsazena německou armádou do 7. 10. 1938; jihočeská oblast, severočeská oblast, západočeská oblast, oblast severní Moravy a Slezska – jednalo se o oblasti s jednoznačnou převahou německého obyvatelstva), dále potom tzv. **území převážně německého charakteru** (vymezení měl provést mezinárodní výbor: předsedou se stal německý státní tajemník ministerstva zahraničí Erich von Weizsäcker, členy velvyslanci Francie André François-Poncet, Itálie Bernardo Attolico a V. Británie Neville Henderson a vyslanec ČSR v Berlíně Vojtěch Mastný s generálem Karlem Husárkem; současně byla vytvořena skupina zahraničně politických, vojenských, hospodářských, dopravních a správních znalců) – za převážně německá území se považovala taková, v nichž bylo 51 % německého obyvatelstva podle sčítání lidu z roku 1910 (neprošel čl. návrh, aby za základ bylo vzato sčítání z roku 1930 a nejméně 75 % skutečně německého obyvatelstva). Toto mělo být tzv. **páté pásmo**, jehož velikost měla stanovit jednání mezinárodního výboru v Berlíně (jednání probíhala v budově říšského ministerstva zahraničí od 30. 9. 1938) a německé jednotky měly tyto odtržené oblasti obsadit do 10. 10. 1938.

Činnost mezinárodního výboru byla prakticky zmrazena (vlivem německých obstrukcí) a všechny otázky byly ponechány na přímých československo-německých jednáních. Německo tak mohlo díky svému vlivu 10. 11. 1938 předložit návrh hraniční linie, která v podstatě představovala VI. okupační pásmo, v němž byly zahrnuty i ryze české oblasti (Chodsko, Jilemnicko, Českokudsko) – čl. delegaci se nepodařilo v Berlíně diplomaticky zabránit záboru tohoto území, 20. 11. 1938 byl v Berlíně podepsán Pro-

¹⁶² Táborský, E.: Naše věc (Československo ve světle mezinárodního práva za druhé světové války), Melantrich, Praha 1946, s. 31.

tokol o stanovení státních hranic mezi Republikou česko-slovenskou a Říší německou¹⁶³ (následně schválený mezinárodním výborem 21. 11. 1938).

S územními nároky vystoupilo i Polsko; již 21. 9. 1938 vzneslo své požadavky k čsl. vládě, 1. 10. 1938 bylo anektováno Těšínsko, dvoustranné rozhovory mezi ČSR a Polskem nadiktované mnichovskou dohodou začaly až 25. 10. 1938; hraniční smlouvy byly podepsány ve dnech 23. a 30. 11. 1938 a kvůli nim jsme přišli kromě Těšínska i o Frýdecko, Jablunkov a území na severu Slovenska: oblast Kysuc, Oravy, Spiše a Šariše, včetně obcí Javorina, Suchá hora a Hladovka (po porážce Polska bylo „ztracené“ území 21. 11. 1939 připojeno ke Slovenské republice; navíc i oblast severní Oravy a Spiše, kterou Polsko získalo na Československu v roce 1920, v květnu 1945 připadla zase zpátky Polsku).

K tomu podrobněji např. i: Borák, M.: Československo-polská „malá válka“ u Čadce 25. listopadu 1938, Historie a vojenství 47, 1998, č. 4, str. 65–90; Borák, M.: Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Česko-Slovenskem, Historie a vojenství 47, 1998, č. 5, str. 3–24.

Ještě ve dnech Mnichova 1938 přišlo se svými územními požadavky Maďarsko (všechna území, kde podle sčítání z roku 1910 bylo více než 50 % Maďarů) s účinnou diplomatickou podporou Itálie. 1. 10. 1938 vyslovila ČSR souhlas o jednáních ve společné komisi, tak se vedla v Komárně neúspěšná jednání (od 9. 10. 1938), nakonec se obě strany 29. 10. 1938 dohodly, že spor budou řešit mezinárodní arbitrážní v duchu mnichovské dohody – V. Británie a Francie nejevily zájem, úlohy zprostředkovatelů se zhostily Německo a Itálie. **První vídeňská arbitráž se konala 2. 11. 1938** v zámku Belveder za účasti německých (von Ribbentrop a H. Göring) a italských (G. Ciano) arbitrů a zástupců Maďarska (K. Kánya a P. Teleki), Česko-Slovenska (F. Chvalkovský a I. Krno), Slovenska (J. Tiso, F. Ďurčanský) a Karpatké Ukrajiny (A. Vološin). Česko-slovenští zástupci nebyli na jednání

¹⁶³ Okupované území českých zemí mělo rozlohu asi 29 tisíc km², do říše se vrátilo 3,4 milionu sudetských Němců a zabrané území představovalo 38 procent celkové rozlohy tehdejšího Československa. Po okupaci těchto oblastí německou armádou následovala rozsáhlá utečenecká vlna českých a židovských uprchlíků a německých antifašistů (k počátku březnové okupace 1939 se uvádí zhruba 250 tisíc uprchlíků). Vznikla Říšská župa Sudety, přičleněná k Německu, v níž zůstala česká národnostní menšina (12–13 procent obyvatelstva), která byla ihned zatlačena do nerovnoprávného postavení ve všech oblastech (likvidace českých stran a spolků, propouštění českých zaměstnanců ze všech úřadů a veřejných institucí, zrušení středních a měšťanských škol). 4. 12. 1938 se zde uskutečnily doplňovací volby do říšského sněmu, v nichž měl volič dvě možnosti: odevzdat volební lístek s velkým Ja-Ano pro Hitlera a Henleina, nebo tento souhlas křížem přeškrtnout a ponechat na lístku Nein-Ne.

přípravě a výsledkem byl dokument, který nařizoval Česko-Slovensku vzdát se jižního území tvořeného linií Senec – Galanta – Vrábľa – Levice – Lučenec – Rimavská Sobota – Jelšava – Rožňava – Košice – Michalany – Veľké Kapušany – Užhorod – Mukačevo (včetně těchto míst) až po hranice s Rumunskem ve prospěch Maďarska. I když bylo arbitráží deklarováno, že mají vzniknout nové etnické hranice, Slovensko a Karpaty Ukrajina ztratily i převážně nebo čistě slovenská, resp. rusínská území. Podle protokolu o vídeňské arbitráži mělo být uvedené území o rozloze asi 11 927 km² postoupeno horthyovskému Maďarsku ve dnech 5. – 10. 11. 1938.

Viedeň 2. novembra 1938¹⁶⁴

Arbitrážne rozhodnutie

Na základe žiadosti, ktorú podali kráľovská maďarská a československá vláda u vlády nemeckej a kráľovskej vlády talianskej, aby arbitrážnym rozhodnutím upravili medzi nimi nevyriešenú otázku územia, ktoré majú byť odstúpené Maďarsku, ako aj na základe následne na to medzi zainteresovanými vládami vymenených nôt z 30. októbra 1938, sa rišskonemecký minister zahraničných vecí pán Joachim von Ribbentrop a gróf Galeazzo Ciano, minister zahraničných vecí Jeho Veličenstva kráľa Talianska, cisára Etiópie, stretli dnes vo Viedni a v mene svojich vlád, po opätovnom rozhovore s kráľovským maďarským ministrom zahraničných vecí pánom Kolomanom von Kányom a československým ministrom zahraničných vecí pánom Dr. Františkom Chvalkovským, vydali nasledovné arbitrážne rozhodnutie:

1. Územie, ktoré má Československo odstúpiť Maďarsku, je vyznačené na pripojenej mape. Vytýčenie hranice priamo na mieste sa prenecháva maďarsko-československému výboru.
2. Vyprázdňovanie Československom územia, určeného na odstúpenie, a jeho obsadzovanie Maďarskom sa začne 5. novembra 1938 a skončí sa do 10. novembra 1938. Jednotlivé etapy vyprázdňovania a obsadzovania, ako aj ich ďalšie modalities, okamžite stanoví maďarsko-československý výbor.
3. Československá vláda sa postará, aby územie, ktoré odstupuje, zostalo pri vyprázdňovaní v riadnom stave.
4. Jednotlivé otázky, vyplývajúce z odstúpenia územia, osobitné otázky štátnej príslušnosti a opcie, bude riešiť maďarsko-československý výbor.
5. Maďarsko-československý výbor sa tiež dohodne na podrobnejších ustanoveniach na ochranu osôb maďarskej národnosti, ktoré ostanú na území Československa, a osôb nemaďarskej národnosti nachádzajúcich sa na odstúpených územiach. Tento výbor sa postará najmä o to, aby maďarská národná skupina v Bratislave získala rovnaké postavenie ako ostatné tamojšie národné skupiny.
6. Ak vzniknú odstúpením územia Maďarsku nevýhody a ťažkosti hospodárskeho alebo dopravnotechnického rázu pre územie zostávajúce Československu, urobí kráľovská maďarská vláda všetko, čo je v jej moci, aby takéto nevýhody a ťažkosti v zhode s vládou československou odstránila.
7. V prípade, že pri realizácii tohto arbitrážneho rozhodnutia vzniknú ťažkosti alebo pochybnosti, kráľovská maďarská a československá vláda sa o nich dohodnú priamo.

¹⁶⁴ Pramen: www.narod-sobe.cz

Ak by sa prítom nemohli na niektoré z otázok zhodnúť, predložia ju na definitívne rozhodnutie nemeckej a kráľovskej talianskej vláde.

Výsledky vídeňskej arbitráže byly později prohlášeny za právně neplatné, poněvadž šlo, stejně jako v případě mnichovské dohody, o akt mezinárodního násilí. Po skončení 2. světové války byly znovu prohlášeny za zrušené a neplatné jako výsledek pařížské mírové konference (červenec – říjen 1946) v rámci podepsaných mírových smluv se satelity hitlerovského Německa (10. 2. 1947); konkrétně to byla mírová dohoda s Maďarskem, Maďarsko se územně vrátilo ke stavu k 1. 1. 1938.

Územní ztráty byly dovršeny ještě zabráním Petržalky a Devína německou armádou ve dnech 11. 10. a 21. 11. 1938.

K tomu podrobněji např. i: Jaworski, R.: Na stráži německví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky s ČSR, Pražská edice, Praha 2004; kol. autorů: Německé menšiny v právních normách 1938–1948 (Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi), Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2006; Čapková, K. – Frankl, M.: Nejisté útočiště (Československo a uprchlíci před nacismem, 1933–1938), Paseka, Praha 2008; Kural, V.: Češi, Němci a mnichovská křižovatka, Karolinum, Praha 2002; Hruška, E.: Sudetoněmecké kapitoly, BMSS-Start, Praha 2009; Sládek, M.: Němci v Čechách (Německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946), Pragma, Praha 2002; Brügel, J. W.: Češi a Němci 1918–1938, I. díl, Academia, Praha 2006, a 1939–1946, II. díl, Academia 2008; Zimmermann, V.: Sudetští Němci v nacistickém státě 1938–1945 (Politika a nálady obyvatel říšské župy sudetské), Prostor, Praha 2001; kol. autorů: Mnichovská dohoda – cesta k destrukci demokracie v Evropě, Karolinum, Praha 2004; kol. autorů: Mnichov 1938 a česká společnost (Sborník ze symposia k 70. výročí podepsání mnichovské dohody), Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008; Kural, V. – Vašek, F.: Hitlerova odložená válka za zničení ČSR, Academia, Praha 2008; Deák, L.: Viedenská arbitráž–2. november 1938, Dokumenty III. (3. november–4. apríl 1939, Matica slovenská, Martin 2006; Deák, L.: Viedenská arbitráž–2. november 1938, Dokumenty II., Okupácia (2. november 1938–14. marec 1939), Matica slovenská, Martin 2006; Žudel, J.: Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku viedenskej arbitráže, Slovenská archivistika 26, 1991, č. 2, str. 34–43; kol. autorů: Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti, Vojenský historický ústav, Bratislava 2008; Slavík, J.: Pád první republiky, Slovenský přehled 76, 1990, č. 3, str. 177–200; Straka, K.: Realizace odstoupení pohraničních oblastí v důsledku mnichovské dohody v úseku velitelství 1. skupiny československé branné moci, Historie okupovaného pohraničí 1938–1945 3, 1999, str. 145–170; Smetana, V.: Zatracené závazky (Britové, Francouzi a problém grance pomnichovského Československa), Soudobé dějiny 11, 2004, č. 1–2, str. 88–109; Birman, S.: Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle mnichovské dohody a období jeho vojenské správy (1.–20. října 1938), Historie okupovaného pohraničí 1938–1945 1, 1998, str. 72–153; Beckmann, R.: Hitlerova válka proti Československu ve světle mezinárodního práva, Orbis, Praha 1948.

Stráž obrany státu (SOS)

Jednalo se o ozbrojenou složku ČSR, která vznikla na základě vládního nařízení z října 1936 a existovala v období krizových let 1936–1939. Byla tvořena četníky, příslušníky finanční stráže a státní policie. Později k těmto

složkám byli přiřazováni další spolehliví občané a členové vhodných organizací. K hlavním úkolům činnosti SOS patřilo spolupůsobení při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti, a při provádění úkonů celní správy, a ochrana neporušitelnosti státní hranice a nedotknutelnosti státního území.

Pro případ ohrožení bezpečnosti státu (nepokoje, vnější agrese a jiná mimořádná opatření na ochranu státu) měli oddíly SOS posílit příslušníci československé armády. Výzbroj příslušníků SOS byla tvořena zejména pistolemi, puškami, lehkými kulomety a granáty. Příslušníci jednotek SOS byli rozmístěni v květnu 1938 (až do září) na bojových a strážních pozicích na státních hranicích ČSR – docházelo zde k ozbrojeným střetům s německými záškodníky; v březnu 1939 to potom byly ústupové boje na Podkarpatské Rusi s rusínskými nacionalisty a maďarskými vojáky. V dobách mírových podléhaly jednotky SOS svému vlastnímu velení, jako organizovaný celek potom ministerstvu vnitra; v dobách válečných ministerstvu národní obrany. Pohotovost pro jednotky SOS byla zrušena v listopadu 1939 (návrat k policejní a celní službě) a v prosinci 1939 byla SOS oficiálně rozpuštěna protektorátní vládou.

*Podrobnější informace o SOS např. na: www.fronta.cz, www.vojenstvi.kvalitne.cz. Speychal, R. a kol.: *Stráž obrany státu, MV+H, Praha 2002*; Lášek, R.: *Jednotka určení SOS – díl první, Codyprint, Praha 2006 (díl druhý 2007 a díl třetí 2008)*; Lášek, R.: *Velitelé praporů SOS, Codyprint, Praha 2009. Co se týče samostatné branné moci ČSR: Fidler, J. – Sluka, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938, Libri, Praha 2006*; Šrámek, P.: *Ve stínu Mnichova – Z historie československé armády 1932 – 1939, Mladá fronta, Praha 2008.***